

BİBLİYOGRAFYA

Prof. Celâl Saraç: *İonia Pozitif Bilimi Temel Kaynakları ve Etkileri*. Ege Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü Yayınları No. 1. Bornova - İzmir, Ege Üniversitesi Matbaası 1971. 226 sayfa. 25 TL.

Ege Üniversitesi Fen Fakültesi öğretim üyelerinden Profesör Celâl Saraç tarafından yazılan bu kitap, Türk gençliğinin önemle okuması gereken eserlerden biridir. Ege Üniversitesi bu değerli yayını ile Türk aydınlarına büyük bir hizmette bulunmaktadır.

Milattan önce altıncı yüzyılın başlarında, Batı Anadolu'da ve özellikle Miletos kentinde "Tabiat Filozofları" adı ile andığımız düşünürler o güne değin bilinmeyen bir görüş ve davranışla doğa olaylarının nedenini araştırmağa başlamışlar ve böylece bugünkü batı uygarlığının temellerini atmışlardır. O kentlerde o zaman oturanların önde gelenleri Helen'lerdi. Ancak bu uygarlığın doğuşunda İonia'lıların, Hitit, Lydia, Frygia, Karya ve Lykia gibi eski Anadolu Kültürlerinden de yararlandıklarını belirtmek gerektir. Nitekim devrin en büyük bilgini Thales'in babası Hexamyes bir Karya'lıdır. Helen'ler de bir çok alanlarda Anadolu uygarlıklarından aldıkları mühim etkileri hiç saklamamaktadırlar. Böylece İonia çağı gerçekte bir Batı Anadolu uygarlığı idi. Güzel Ege kıyılarının bu insanları, yeryüzünde ilk önce yağmuru, fırtınayı, gök gürlemesini, güneş tutulmasını, ve hastalıkları yanlış inançlardan ya da dinsel yargılardan sıyrılmış olarak akılcı bir tutumla, deneyler ve araştırmalar yaparak, bilimsel yönden anlamağa çalışmışlardır. İonia'lılardan önce Doğu'da insanlar bir çok alanda, bu arada matematik, geometri, astronomi ve tıp alanlarına giren konular üzerinde büyük bilgiler edinmişler ve bunlardan pratik sorunlarda yararlanmışlardır. Doğu dünyasının başarılarını ayrıntılı olarak Aydın Sayılı'nın "Mısırlılarda ve Mezopotamyalılarda matematik, astronomi ve tıp" adlı eserinde bulmek mümkündür¹. İonia'lılar kuşkusuz ilkin bütün bilgilerini mimarî, heykel ve resim sanatlarında olduğu gibi, şark uygarlıklarına borçludurlar. Gerçekten yeryüzünde ilk olarak bir güneş tutulmasını önceden söyleyen Thales de bu başarısını Aydın Sayılı'nın dediği gibi² Mezopotamya kaynaklarına borçludur. Ancak Batı Anadolu düşünürlerinin şarkın büyük bilgi hazinesinden pozitif bilim'i yarattığı inkâr edilemez bir gerçektir. Macit Gökberk'in dediği gibi, düşünürler "doğruya ve bilgiye, doğrunun ve bilginin kendisi için yönelmiş olan bir bilimin, bir felsefenin ilk yaratıcılarıdır"³. Bu eleştiri makalesini yazanın uz-

¹ Aydın Sayılı, Mısırlılarda ve Mezopotamyalılarda Matematik, Astronomi ve Tıp. Türk Tarih Kurumu Yayınlarından VII. Seri, Sayı 52. Ankara 1966.

² Aynı eser s. 397, 403-407.

³ Macit Gökberk, Felsefe Tarihi. Bilgi Yayınevi. İstanbul 1967 (ikinci baskı) s. 19 ve devamı.

manlık alanına giren sanat konularının incelenmesinden anlıyoruz ki Doğu uygarlığı, tarihin ilk büyük ileri adımı olmakla beraber, batı dünyasının ilk temsilcileri onu yepyeni ve çok daha yüksek bir düzeye çıkarmışlardır. Mısır, Mezopotamya, şehirçilik, mimarlık, heykel ve resim sanatlarında Helen'lere önderlik etmişlerdir⁴. Şu var ki, Mısır ve Mezopotamya, heykel ve kabartmada üçüncü boyutu, resimde ışık ve gölge ile perspektifi keşfedememiş, sanat yapıtlarında genellikle gerçek görüntüyü çizmek olanaklarına ulaşamamıştır. Bunun, hür düşünce eksikliği, teokratik devlet düzeni başta olmak üzere çeşitli nedenleri vardır⁵. Nitekim edebiyat ve tiyatro konularında da batının büyük aşaması elle tutulurcasına belirli ve kesindir. Doğu ülkeleri üç bin yıllık sürece yarattıkları mitoloji dünyası ile Helen topluluklarına kaynak olmuş, Homeros ve Hesiodos, tanrı ve kahramanlarını bile Mezopotamya ve Hitit edebî yapıtlarından almışlardır⁶. Ancak, İzmir'li Homeros ve babası Batı Anadolu'lu, Kyme'li, olan Hesiodos yepyeni bir dünya görüşü ve onlardan sonra gelen Atina'lı trajedi ve komedi yazarları da büsbütün yeni edebiyat türleri ortaya koymuşlardır. Binlerce yıl öykü (hikâye) türünde saplanıp kalan ve ondan öteye bir adım atamayan Doğu'ya karşılık onun ilk önce hayranı ve kopyacısı olan batı dünyası üçyüz yılı bile bulmayan kısa bir gelişme sonunda çok ileri bir edebiyat türü olan trajedi ile olayları anlatmak yerine onları koro ve oyuncularla oynamak, yani oldukları gibi canlandırmak olanaklarını bulmuştur. Batı Anadolu düşünürleri ve onların, 545'ten sonra başlayan İran eğemenliğinden kurtulmak için Atina'ya göç eden meslekdaşları insanlığa yeni bir davranış ve tutum getirmişlerdir. Bu dünya görüşü özgür düşünceye, özgür ticaret ve rekabete dayanıyordu. Her şeyden önce rekabet yolu ile iş yapan ve ürettiği malı, yarattığı yapıtı, nitelik ve güzelliği ile ozamanki bütün dünyaya kabul ettiren bu iş adamları, aynı özel teşebbüs ve yarışma yolu ile doğa olaylarını da incelemeye başladılar. Devlet düzeni tanrıya bağlanmadığı, yurt sorunları Halk ve Şehir Meclislerinde olduğu kadar *stoa*'larda, *agora*'larda, *gymnasion* ve tiyatrolarda bütün yurttaşlarla birlikte tartışıldığı için herkes düşüncesini söyleyebiliyordu. Doğu'nun devletçiliğine karşılık, Batı Anadolu kentlerinde o çalışkan insanların özel teşebbüsüne dayanan bir demokratik yönetim kuruldu. Bu özgür düşünce ve yurttaşlar arasında serbest rekabet yolu ile elde edilen eşitlik hakları uygarlığa yepyeni bir varlık kazandırdı. Helen topluluklarının en büyük gücü, bilginin, okuyup yazmanın bütün yurttaşlara açık olması ve bunun da serbest alışveriş yolu ile kurulan ticarî rekabette kullanılmış olmasındadır. Okuma ve yazma dünya tarihinde en yaygın durumuna ilk önce İonia ve Hellas çevrelerinde ulaşmıştır. Nitekim Batı Anadolu'da yapılan kazılarda Milâttan önce yedinci yüzyılın sonundan beri halkın kullandığı vazolar üzerinde sanatkâr imzalarına ve tanrılar için yapılmış sunu yazıtlarına rastlanmaktadır. Böylece İonia uygarlığı, özgür düşünce, ticarî rekabet ve laik devlet anlayışı ile bilgili toplumlar

⁴ Ekrem Akurgal, *The Birth of Greek Art.*, London 1968, s. 17-258. Bu eserin aslı Almanca olup tükenmiştir (Orient und Okcident, Holle Verlag Baden 1966); Fransızca tercümesi: *Orient et Occident*, Albin Michel, Paris 1969. Kitap ayrıca Amerika'da "Greek Art, the beginnings" adı ile yayınlanmıştır.

⁵ Ekrem Akurgal aynı eser s. 16-25, 222-224.

⁶ Aynı eser 162 v.d.

geliştirmiş, yepyeni bir dünya görüşü ortaya koymuş, bu nedenle de yanlış inançlardan, tanrısal kaygılardan ve her çeşit ön yargılardan sıyrılmış bir tutum ve davranışla pozitif bilimi kurmak olanağına ulaşmıştır. Sözelimi, sanat Doğu dünyasının bir çok devirlerinde, teokratik yönetimin egemen olduğu çevrelerde ve ülkelerde devletin tekelinde kaldığı için yeteri kadar gelişmemiş, buna karşılık tıpkı rönesans şehirlerinde olduğu gibi, Ionia ve Hellas kentlerinde rekabet ve özgür ticaret yolu ile sanatçılar ve atölyeler birbirleriyle yarışmışlar ve böylece çeşitli sanat alanlarında hergün yeniye, daha güzele ve daha mükemmele doğru gitmek isteği canlandırılmış ve yaşatılmıştır⁷.

Ionialı düşünürlerin bütün uygarlık âlemi ve özellikle bizim için büyük önemi, getirdikleri bu yeni dünya görüşünde toplanmaktadır. Sayın Profesör Celâl Saraç'ın yazdığı kitap da bu yüzden büyük bir ödevi yerine getirmekte, Türk gençliğine insanlık tarihinin bu dönüm çağını tanıtmaktadır. Bu kitabın Ege Üniversitesince, başka bir deyişle, bir zamanlar müspet bilimin doğduğu çevre içinde kurulmuş olan bilim örgütüncü yayın alanına konmuş olması ise ayrıca özel bir anlam taşımaktadır. Kısa bir süre içinde büyük ilerleme gösteren bu bilim yuvamızın günümüzden 2500 yıl önce yaşamış Batı Anadolu düşünürleri gibi insanlığa yön gösteren bilginler yetiştirmesi en içten dileğimizdir.

Değerli bir bilim adamı, seçkin bir düşünür olan Celâl Saraç, üzerine önemle eğildiği bu konuyu, Ionia pozitif bilimini daha iyi ortaya koyabilmek için kitabın başlığında da belirttiği gibi onun temel kaynaklarına inmekte, böylece Mısır ve Mezopotamya'daki ilk çalışmaları anlatmakta, eserinin sonunda da Ionia bilim hareketinin etkilerini göstermek amacı ile "Atina okulu" ile Arşimedes ve Öklides gibi büyük bilginlerin çalışmış olduğu "İskenderiye okulu"nu ele almaktadır. Kitabı okuyanlar bugünkü müspet bilimi geliştirenleri ve onların düşünceleri ile insanlığa kazandırdıkları değerleri öğreneceklerdir. Güzel basılmış olan bu değerli eser her aydının kitaplığında yer alması gereken yayınlardan olup pozitif bilimle uğraşanların olduğu kadar sosyal bilimler, edebiyat ve sanat dalları üzerinde çalışanların da her an el altında bulundurmaları zorunda oldukları bir baş vurma kitabıdır.

Her aydına ve özellikle bütün gençliğe salık verdiğimiz bu eser ne yazık ki henüz iyi bir dağıtım olanağına kavuşamamıştır. Kitabı şimdilik Ege Üniversitesinden ya da Millî Eğitim Yayınevleri'nden elde etmek mümkündür. Toplumumuz için özel bir anlam taşıyan bu esere geniş bir yayın alanının sağlanmasını Ege Üniversitesi'nden içtenlikle dileriz.

EKREM AKURGAL

⁷ Aynı eser s. 25.

